

Доц. др Жарко БРАКОВИЋ*

Факултет за дипломатију и безбедност

Проф. др Божидар БАНОВИЋ**

Факултет безбедности Универзитета у Београду

ДОИ: 10.5937/bezbednost1903054B

УДК: 343.91(497.11)

Оригинални научни рад

Примљен: 22. 6. 2019. године

Ревизија: 24. 11. 2019. године

Датум прихватања: 5. 12. 2019. године

Ефикасност надлежних државних органа у откривању и гоњењу учинилаца кривичних дела насилничког имовинског криминалитета

***Анстракт:** Насилнички имовински криминалитет представља специфичну категорију криминалитета против имовине, пре свега због његове сложености, која проистиче из значајем заштићеног добра, учесталости, начина и средстава извршења, али и обима и интензитета проузрокованих последица. Циљ овог истраживања био је да се сагледа ефикасност надлежних државних органа у откривању и гоњењу учинилаца ових кривичних дела. Истраживање је дизајнирано као студија пресека. Узорак су чинила сва поступања полиције, одлуке тужилаштва и судова које су се односиле на кривична дела разбојничке крађе, разбојништва и изнуде на територији Републике Србије, за које је поступак по кривичној пријави окончан у периоду од 2007 до 2012. године. Подаци су добијени од Министарства унутрашњих послова и Републичког завода за статистику, а део је преузет из Европског изворника о криминалитету и казненој политици у издању Европског института за превенцију и контролу криминала из Хелсинкија (ESCCJS). Резултати истраживања показују пристојну ефикасност полиције у расветљавању ових кривичних дела али и некохерентну сарадњу полиције и тужилаштва у процесуирању*

* zarko964@hotmail.com

** banovicb@fb.bg.ac.rs

учинилаца кривичних дела насилничког имовинског криминалитета.

Кључне речи: *насилнички имовински криминалитет, разбојништво, разбојничке крађа, изнуда, полиција, тужилаштво, ефикасност, превенција криминалитета.*

Увод

Социјална реакција на криминалитет зависи, првенствено, од друштвено-историјских услова у којима се криминална активност предузима, а до промене њених метода и средстава, по правилу, долази у случајевима значајног одступања од уобичајеног тренда, што се манифестује кроз раст или пад стопе криминалитета. У савременим државама страх од криминалитета, без обзира на то колико је он реалан, у значајној мери утиче на методе и средства социјалне реакције на криминалитет (Илић, 2015:115-130; Илић, 2018: 235-252).

Последње деценије прошлог века карактерише тренд повећања стопа најопаснијих категорија криминалитета, међу којима доминирају насилнички и имовински криминалитет (Garland, 1996:446).

У складу с тим, репресивна компонента друштва добија на значају јер постаје значајан део система чији је превасходни задатак да повећаном ефикасношћу надлежних институција оствари генерални и специјални превентивни утицај.

Дефинисање насилничког имовинског криминалитета

Полазећи од различитих критеријума класификације савремена криминолошка теорија успоставила је одговарајуће типологије криминалитета. Сврставање одређених криминалних понашања у исту категорију (тип) криминалитета врши се према заједничким обележјима. Не занемарујући његову хетерогеност а полазећи од посебних типичних обележја, пре свега етиолошког карактера, криминално понашање се може делити на разне класе и типове (Милутиновић, 1981:203). Имајући све то у виду, поделу

криминалитета можемо конституисати на насилнички, имовински, саобраћајни, политички итд.

Насиље је негативна и неприхватљива друштвена појава на коју друштво мора реаговати на одређени начин (Лазаревић, 2002:11). Термин „насилнички криминалитет“ везује се за криминално понашање које карактерише брутално и агресивно поступање учинилаца (претња нападом или напад на жртву), при чему у структури кривичног дела насиље има доминантан карактер, било као радња извршења или као неки други елемент бића кривичног дела.

Клиnard, Квини и Вајлдман (Clinard, Quinney, Wildeman) у својој књизи „Системи криминалног понашања – Типологија“ као дела насилничког криминалитета наводе следећа: убиство, наношење тешких повреда, силовање и покушаје вршења ових дела; затим, киднаповање и разбојништва¹. Игњатовић га дели на традиционалне и нове облике. У традиционалне облике убраја: убиство и наношење телесних повреда, силовање, и као специфична кривична дела која имају обележја насилничког, али и имовинског криминалитета разбојништво и разбојничке крађе (Игњатовић, 2008:145-147). Због карактеристичног начина (средстава) извршења, традиционалне облике насилничког криминалитета свакако треба допунити и кривичним делом изнуде.

Принуда је најопштије насилничко кривично дело, али принуда се налази и у структури других, сложених кривичних дела, пре свега као начин (средство) њиховог извршења. Према томе, под насилничким криминалитетом подразумевамо кривична дела против живота и тела и поједина кривична дела против имовине и против слобода и права човека и грађанина. У кривична дела насилничког криминалитета, у ширем смислу, могу се сврстати и поједина кривична дела код којих се у начину извршења примењује сила или озбиљна претња.

У теорији се под имовинским криминалитетом подразумевају кривична дела чији је заштитни објекат имовина, а

¹Наведено према: Игњатовић, Ђ., (2002). *Криминолошки аспект деликата насиља*, У Зборник радова „Деликти насиља: кривичноправни и криминолошки аспект“, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 265.

њихов учинилац настоји да себи или другом прибави корист или да неком проузрокује штету (Игњатовић, 2008:150). У категорији кривичних дела против имовине налазе се и она кривична дела код којих се до противправне имовинске користи долази употребом насиља према људима, попут разбојничке крађе, разбојништва и изнуде.

Карактер кривичних дела насилничког имовинског криминалитета одређен је, првенствено, употребом силе или претње усмерене на непосредно угрожавање живота или тела неког лица, односно озбиљне претње неким другим добрима пасивног субјекта, што служи савладавању или спречавању отпора пасивног субјекта. Разбојништво, разбојничка крађа и изнуда разликују се од других кривичних дела имовинског криминалитета (нпр. тешке крађе) баш по елементу насиља према људима. Игњатовић разбојништво и разбојничку крађу сматра специфичним кривичним делима која имају елементе насилничког, али и имовинског криминалитета (Игњатовић, 2008:147). Услед такве природе ових дела, у великом броју случајева приликом њиховог извршења, поред материјалних добара, угрожени су и животи људи, односно њихов телесни интегритет.

Поштујући и другачије теоријске ставове, можемо закључити да су разбојничка крађа, разбојништво и изнуда, по основним обележјима, сродна кривична дела. Каузални однос између употребе насиља и стицања противправне имовинске користи, који постоји код поменутих кривичних дела, даје нам за право да у категорији насилничког, али и имовинског криминалитета типолошки установимо категорију насилничког имовинског криминалитета.

Улога државних органа

Узајамна, адекватна и на закону заснована сарадња свих субјеката откривања и гоњења гаранција је каснијег ефикасног кривичног поступка, као доминантног средства контроле криминалитета (Бановић, 2015:69-88). Благовремено откривање кривичних дела и њихових учинилаца, а затим брз, ефикасан и правичан кривични поступак представљају основни предуслов

репресивног сегмента контроле криминалитета (Бејатовић, 2002:54).

Устав РС је вршење кривичног правосуђа поверио судовима, али да би они могли да остваре своју функцију, кривичне ствари треба да доспеју до њих. То налаже потребу за обављањем једне специфичне делатности која поводом извршења кривичног дела треба да омогући покретање судског поступка, јер не представља део кривичног поступка и не могу га обавити остали субјекти осим полиције (Грубач, 2002:24). У научној и стручној јавности полиција се идентификује државни субјекат који је најодговорнији за сузбијање и спречавање (контролу) криминалитета (Илић, Бановић, 2013:104).

У остваривању своје кривичне функције полиција своју примарну улогу остварује у фази предистражног поступка, предузимајући мере и радње на које је овлашћена, пре свега, Законом о кривичном поступку.²

Ефикасан рад полиције на расветљавању кривичних дела насилничког имовинског криминалитета подразумева квалитет обезбеђених доказа, као и успешно откривање и обезбеђивање присуства њихових учинилаца у кривичном поступку.

Тужилац као кривичнопроцесни субјект има најдужи процесни континуитет јер се појављује у свим фазама поступка – од предистражне, па све до подношења ванредних правних лекова против правноснажних судских одлука. Тужилац у кривичном поступку поседује широка законска овлашћења. (Бановић, 2016:233-249) Одредбе Закона о кривичном поступку овлашћују га као руководиоца предистражног поступка и истраге.

На плану расветљавања кривичних дела и њихових учинилаца, јавни тужилац може наложити полицији предузимање

²Законик о кривичном поступку, Службени гласник Републике Србије, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014. Одредбама чл. 286. ст. 1. овог законика предвиђено је да: „ако постоје основи сумње да је извршено кривично дело за које се гони по службеној дужности, полиција је дужна да предузме потребне мере да се пронађе учинилац кривичног дела, да се учинилац или саучесник не сакрије или не побегне, да се открију и обезбеде трагови кривичног дела и предмети који могу послужити као доказ, као и да прикупи сва обавештења која би могла бити од користи за успешно вођење кривичног поступка“. У циљу остваривања ових задатака, ЗКП је ставовима 2 и 3. истог члана прописао и адекватна овлашћења.

одређених радњи које би требало да доведу до њиховог откривања. Таква улога тужилаштва подразумева и нека овлашћења која би требало да имају утицаја на квалитетнију делатност полиције у проналажењу и обезбеђивању доказа. Ово је нарочито важно када је реч о кривичним делима насилничког имовинског криминалитета, јер су брзина и оперативност у примени криминалистичких метода откривања, разјашњавања и доказивања ових кривичних дела од посебног значаја.

Преглед литературе

Друштвена опасност кривичних дела насилничког имовинског криминалитета требало би да побуђује пажњу научне и стручне јавности, како би се понудили најбољи модалитети ефикасног откривања и гоњења њихових учинилаца. Међутим, веома је ограничен број радова, који се баве емпиријским истраживањем ефикасности надлежних органа у откривању и процесуирању учинилаца кривичних дела разбојничке крађе, разбојништва и изнуде.

Компаративну анализу стања криминалитета у Србији и осталим европским земаља, у свом раду објавио је Игњатовић³. Рад је базиран на компаративној анализи стопа, пријављених учинилаца више кривичних дела, укључујући разбојништва и разбојничку крађу. Стопе криминалитета се односе на 2006. годину а анализирани трендови за период 2003–2007. године. Према резултатима истраживања Република Србија се налази на 19 месту по укупној стопи регистрованих учинилаца кривичних дела (1489 на 100.000 становника). Поредићи број пријављених учинилаца кривичног дела разбојништва, разматрајући разбојничку крађу и разбојништва као једно кривично дело, на исти начин како је оно обрађено у Европском изворнику о криминалитету и казненој политици (European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics), он констатује да је 95% од укупног броја пријављених учинилаца, извршило разбојништва а само 5% разбојничку крађу. Према истраживању, стопа извршења

³Више о томе: Игњатовић, Ђ., (2012). *Поређење стопа пријављених учинилаца кривичних дела: Србија – остале Европске земље*, У Зборник радова „Казнена реакција у Србији II део“, Правни факултет, Београд, стр. 18–49.

разбојништва за 2006. годину износи 36,9 на 100.000 становника, што нас позиционира на зачеље Европе (само 9 земаља је иза нас), што би требало да нас забрине.

Други чланак аутора Чачковића⁴ односи се на значај откривања и кажњавања учинилаца разбојништва у превенцији разбојничког криминалитета. Према истраживању, проценат расветљавања кривичног дела разбојништва на територији БиХ, у периоду 2008-2013. године износи 35,7%, и нижи је од опште стопе расветљавања кривичних дела у БиХ који износи 48,0%. Приметно је да је виши проценат расветљавања у регионима (осим Бијељине и Бања Луке) у којима је извршено мање разбојништава. У периоду 2009-2013. полиција је тужилаштву пријавила 2272 лица осумњичена за извршење овог кривичног дела. У истом периоду тужилаштва су подигла оптужнице против 1203 пријављена учиниоца (53,0%). У даљем поступку, надлежни судови су за извршење кривичног дела разбојништва осудили укупно 923 пријављена учиниоца што је 40,8%. Овакви резултати нас наводе на закључак, да је „губитак злочина“ за ово дело 59,2%.

Методологија

Истраживање је дизајнирано као студија пресека. Узорак су чинила извршена кривична дела, пријављени учиниоци, исходи поступака по кривичној пријави и одлуке судова које се односе на пунолетне учиниоце разбојничке крађе, разбојништва и изнуде на територији Републике Србије, за период од 2007. до 2012. године. Подаци коришћени у овом истраживању добијени су из три извора. Статистички параметри извршених кривичних дела и поступања полиције у вези с тим, преузети су од Управе за аналитику Министарства унутрашњих послова. Подаци прибављени у Републичком заводу за статистику Републике Србије, односе се на статистичко истраживање криминалитета, праћењем пријављених, оптужених и осуђених пунолетних учинилаца ових кривичних дела. Параметри који се односе на

⁴Више о томе: Čačković, D., (2015). Značaj otkrivanja i kažnjavanja izvršilaca razbojništva u prevenciji razbojničkog kriminaliteta u Bosni i Hercegovini. *Zbornik radova pravnog fakulteta u Tuzli*, 2/2015: 40–64.

распрострањеност криминалитета и кривичног дела разбојништва, преузети су из Европског изворника о криминалитету и казненој политици у издању Европског института за превенцију и контролу криминала из Хелсинкија, Финска (ESCCJS). Секундарном анализом добијених и преузетих података, добијене су тоталне учесталости извршених кривичних дела разбојништва у односу на укупан број извршених кривичних дела у периоду 2007 - 2011. Такође, израчунате су тоталне учесталости стопе извршења насилничког имовинског криминалитета и сваког појединачног кривичног дела, трендови извршења, трендови расветљавања и исходи поступка од пријаве до правоснажности за ова кривична дела, за период 2007 – 2012. године. Треба имати у виду следеће: подаци прибављени од Министарства унутрашњих послова и статистички параметри преузети из Европског изворника о криминалитету и казненој политици (ESCCJS), односе се на извршено кривично дело, док се статистички параметри Републичког завода за статистику односе на пријављене, оптужене и правноснажно осуђене пунолетне учиниоце кривичних дела; стопе криминалитета изражене су у односу на 100.000 становника; стопе за нашу земљу уважавају годишње кретање становништва за анализирана подручја у назначеном периоду, према процени становништва коју за сваку годину утврђује Републички завод за статистику; коришћени статистички параметри РЗС односе се на укупан број учинилаца за сваку анализирану годину и не прате ток кретања истог предмета, од пријаве до правноснажности одлуке суда, већ се односе на све пријаве, оптужбе и одлуке које су обрађене у тој години; статистички подаци преузети из Европског изворника о криминалитету и казненој политици (ESCCJS), односе се на различите кривичноправне системе, са различитим положајем и улогом полиције у систему кривичног правосуђа, али уз мала одступања од стандардне дефиниције разбојништва.

Варијабле

Варијабле у истраживању односе се на распрострањеност насилничког имовинског криминалитета у нашој земљи и

земљама Европе, и ефикасност надлежних органа у откривању и гоњењу њихових учинилаца:

1. Сагледавање укупне распрострањености криминалитета и дистрибуције насилничког имовинског у Републици Србији и једном броју земаља Европе, анализом варијабли које се односе на: стопу извршења свих кривичних дела у неким земљама Европе; број извршених кривичних дела насилничког имовинског криминалитета у Србији; стопу просторне дистрибуције насилничког имовинског криминалитетом у Србији; стопу извршења разбојничке крађе, разбојништва и изнуде у Србији; стопу извршења разбојништва у неким земљама Европе и трендове извршења насилничког имовинског криминалитета;
2. Ефикасност полиције у предистражном поступку, анализом варијабли које се односе на: структуру извршених и расветљених кривичних дела насилничког имовинског криминалитета и трендове расветљавања ових кривичних дела;
3. Ефикасност тужилаштва у претходном и главном кривичном поступку, анализом варијабли које се односе на: старосну структуру пријављених пунолетних лица; исходе поступка за пријављена пунолетна лица; исходе кривичног поступка за оптужена пунолетна лица; разлоге за негативан исход оптужбе; ток кривичног поступка од пријаве до правноснажности и трајање поступка од пријаве до доношења одлуке за пунолетне учиниоце.

Статистичка анализа

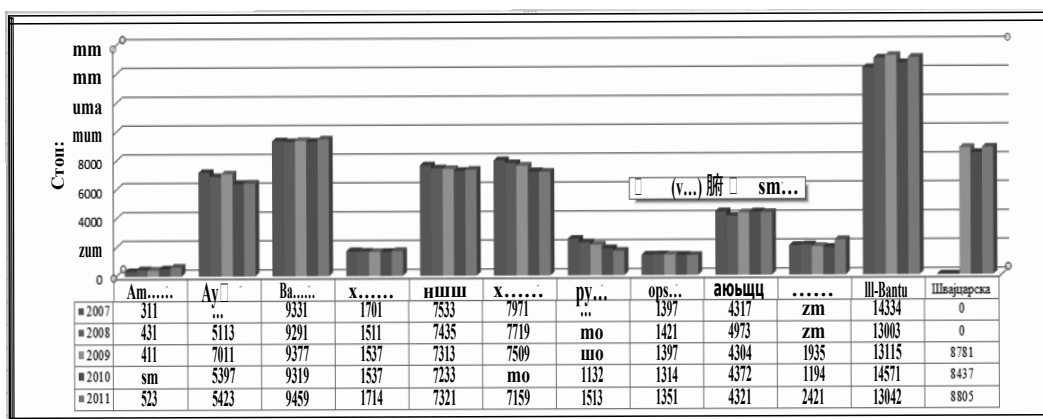
За анализу података коришћене су апсолутне и релативне учесталости исказане у виду процената, апсолутних бројева и методе за графичко приказивање података.

Резултати

Резултати представљају аналитички осврт на податке о насилничком имовинском криминалитету у нашој и више изабраних земаља, имајући у виду специфичност ових дела, како

због њихове правне конструкције и профила учинилаца, тако и због мера које је потребно предузети у циљу њиховог спречавања, расветљавања и гоњења.⁵

Сагледавање проблема оптерећености кривичним делом разбојништва неодвојиво је од анализе укупне стопе извршења свих кривичних дела и његових трендова. У графиконима 1 и 5 обрађене су поједине земље из Европе у којима је дистрибуција овог кривичног дела најизраженија или пак нису оптерећене проблемом разбојништва. Уочљиво је, да су предмет нашег интересовања биле и поједине земље из нашег окружења.

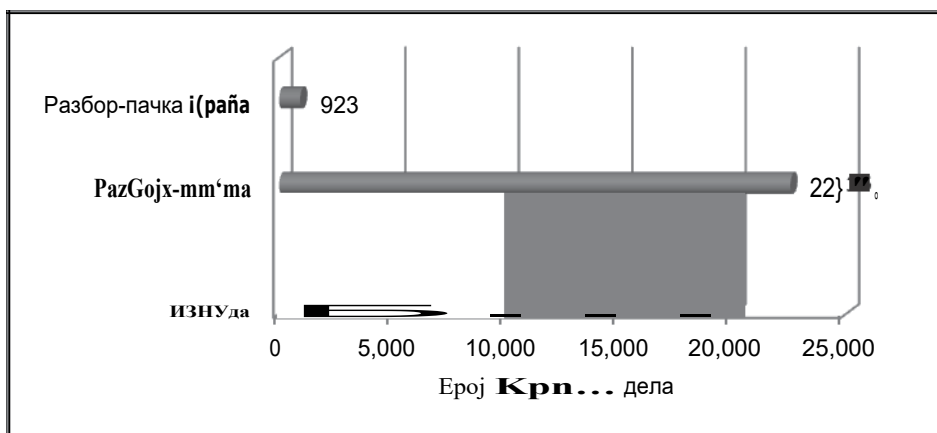
Графикон 1: Стопа криминалитета у појединим земљама Европе, у периоду 2007–2011. године⁶ (Извор ESCCJS)

Интересантно, да је највећа стопа криминалитета у Шведској, са трендом повећања од 5% у периоду 2007–2011. (графикон 1). Најнижа стопа од посматраних земаља забележена је у Албанији, међутим, тренд повећања криминалитета у тој земљи је далеко највећи од свих земаља Европе и износи чак 96%. Са фреквенцијом стопе од 1397 до 1368 и трендом пада од 2%, Србија је у групи земаља са веома ниском стопом криминалитета. Упоредујући је са земљама бивше Југославије, Хрватском са

⁵Више о томе: Браковић, Ж., (2012). Упоредна анализа разбојништва у неким земљама Европе и Републици Србији. *Европско законодавство*, 42: 69–92.

⁶*European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics 2014*, European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations, Publication Series No. 80, Helsinki, Finland, 2014., p. 32.

стопом око 1700 и Словенијом око 4300 код којих се тренд креће око 0, можемо закључити, да према показатељима који се односе на укупан број извршених кривичних дела, наша земља није оптерећена криминалитетом као многе друге европске земље.

Графикон 2: Број извршених кривичних дела насилничког имовинског криминалитета у периоду 2007–2012. године⁷

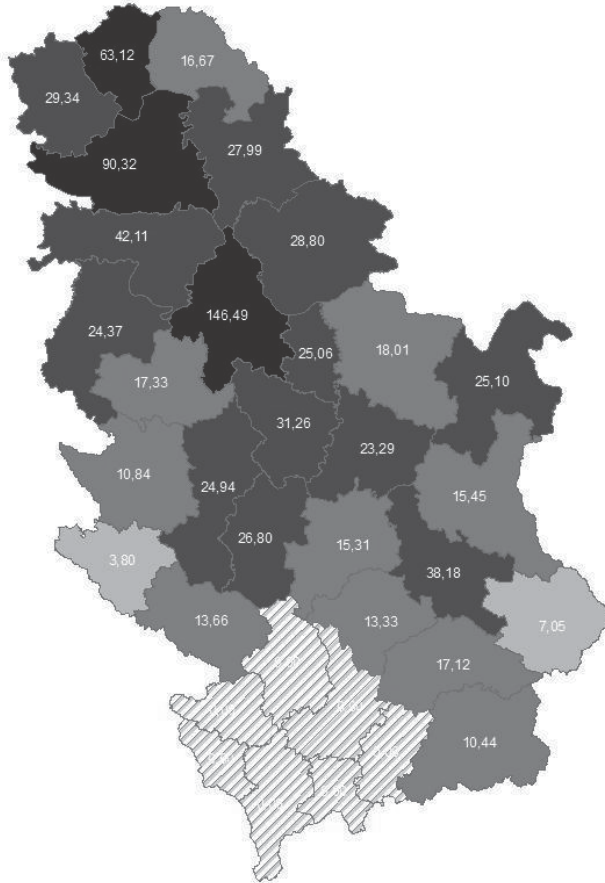
Анализирајући квантитативне податке можемо приметити да је у структури кривичних дела насилничког имовинског криминалитета разбојништво најчешће чињено дело. Укупно је извршено 22.530 кривичних дела разбојништва, што представља 89,18% свих дела насилничког имовинског криминалитета (графикон 2). Изнуда учествује са 1.811 дела (7,17% свих дела из ове категорије) а разбојничка крађа са 923 кривичних дела (3,65%).

Неопходност целовитог сагледавања феноменолошког аспекта криминализације овим кривичним делима, намеће и потребу његовог разматрања из више углова. Први – кроз општу стопу криминализације, анализирајући просторну дистрибуцију насилничким имовинским криминалитетом у Републици Србији, пратећи организациону структуру (подручне полицијске управе) Министарства унутрашњих послова. Други – кроз посебну стопу,

⁷Подаци Управе за аналитику МУП-а Републике Србије. (У даљем тексту: Извор МУП)

проучавањем показатеља криминализације за свако појединачно дело.

Као што се може видети (слика 1), 27 подручних полицијских управа чине територијалну организациону структуру МУП-а Републике Србије. Стопа дистрибуције за подручје АП КиМ није приказана због недостатка релевантних статистичких показатеља.

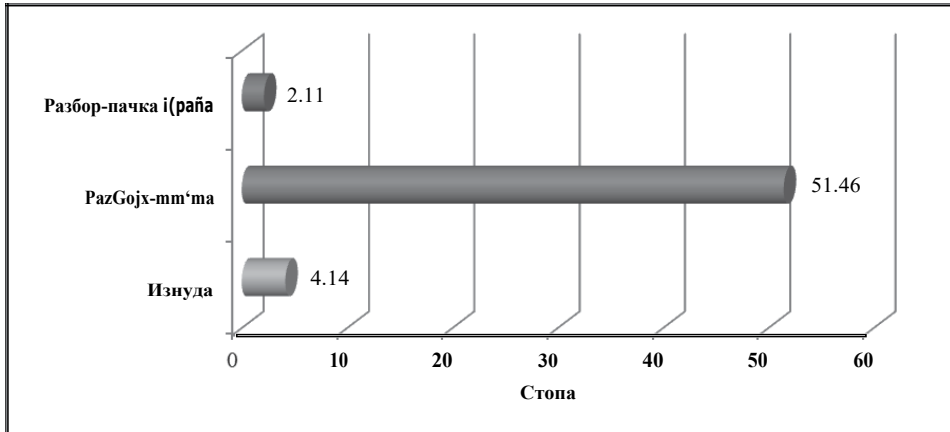
Слика 1: Картограм опште стопе просторне дистрибуције насилничким имовинским криминалитетом у Србији у периоду 2007–2012. године (Извор МУП)

Сумирајући разматрање квантитативних показатеља опште стопе насилничког имовинског криминалитета, можемо закључити да просечна стопа у Републици Србији износи 57,70 извршених кривичних дела на 100.000 становника (слика 1).

Ниво ове врсте криминалитета у појединим подручјима значајно је изнад просека. Град Београд са стопом од 146,49, Нови Сад са 90,32 и Суботица са 63,12 неспорно су најугроженији.⁸ Једино подручја ове три полицијске управе имају стопу криминалитета вишу од просечне. Међутим, значајност укупног броја извршених дела на њима детерминише и знатно вишу стопу ове врсте криминалитета на подручју Републике Србије. Овакви резултати дају за право тези да урбанизација подручја има утицаја на ниво криминалитета на њему.⁹ Од осталих урбанијих подручја ваља споменути Ниш (38,18), Крагујевац (31,26), Чачак (24,94) и Краљево (31,01). Најнижа стопа насилничког имовинског криминалитета је на подручју Пријепоља (3,80), Пирота (7,05), Врања (10,44) и Ужица (10,84).

⁸У градовима који су административни или индустријски центри, стопе разбојништва су приметно више него стопе на националном нивоу. Највидљивија разлика је у САД, јер стопа за Њујорк износи 2,3%, а национални просек је 0,6%. У изузетке се могу сврстати Атина, Стокхолм и Даблин. Опширније о томе видети: Dijk, V. J., Kesteren V. J., Smit P., (2008). *Criminal Victimization in International Perspective – Key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS*, p.76.

⁹Кривично дело разбојништва је типична манифестација карактеристична за проблеме урбаног криминалитета јер је знатно заступљенија у већим градовима него у руралним подручјима. Dijk, V. J., Kesteren V. J., Smit P., op. cit. p. 73.

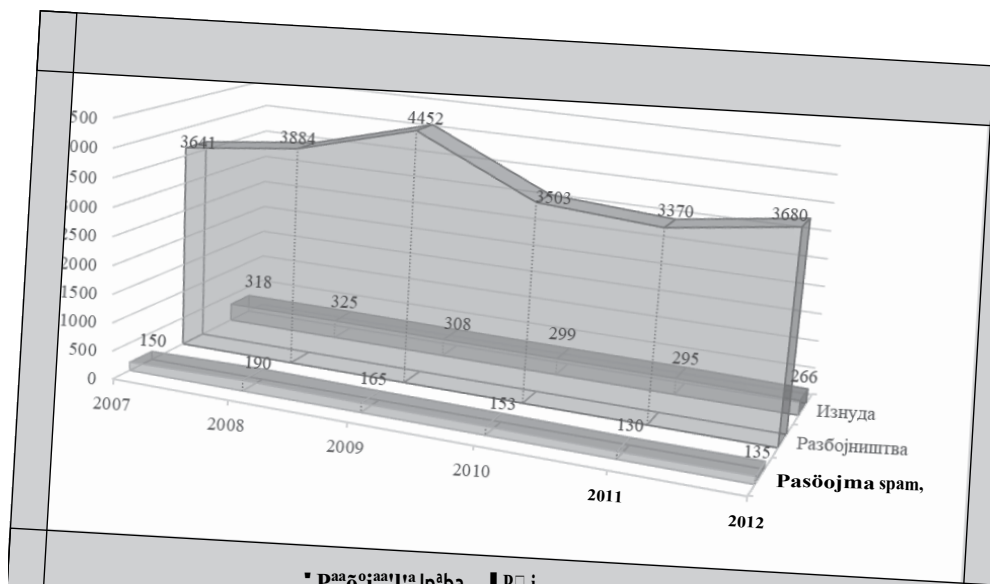
Графикон 3: Посебна стопа насилничког имовинског криминалитета у Србији, у периоду 2007–2012. године (Извор МУП)

Као што смо претходно напоменули, ову групу кривичних дела чини више појединачних кривичних дела. То нам налаже потребу да сагледамо стопу криминалитета за свако појединачно дело (посебна стопа криминалитета). Научно фундирани резултати нам дају могућност да на целовит начин размотримо и виктимолошку димензију ове врсте криминалитета.

Анализирајући посебну стопу криминалитета за кривична дела насилничког имовинског криминалитета у посматраном периоду можемо констатовати, да квантитативно предњачи стопа за кривично дело разбојништва 51,46. Стопа криминалитета за изнуду је доста мања 4,14, док је за разбојничку крађу најмања и износи 2,11 (графикон 3).

Иако је, можда, незахвално поредити стопе извршења разбојништава у различитим земљама пре свега због различитог дефинисања инкриминација које представљају ово кривично дело, мишљења смо да су те инкриминације у основи сличне нашем кривичноправном виђењу разбојништва и разбојничке крађе, а да једино компаративна анализа извршења овог кривичног дела, може, у основи да нам пружи објективни приказ његове учесталости у нашој земљи. Не треба занемарити ни тамну бројку. Према међународној студији виктимизације (ICVS: *International Crime Victims Study*), разлике у погледу пријављивања разбојништава између западноевропских и земаља југоисточне

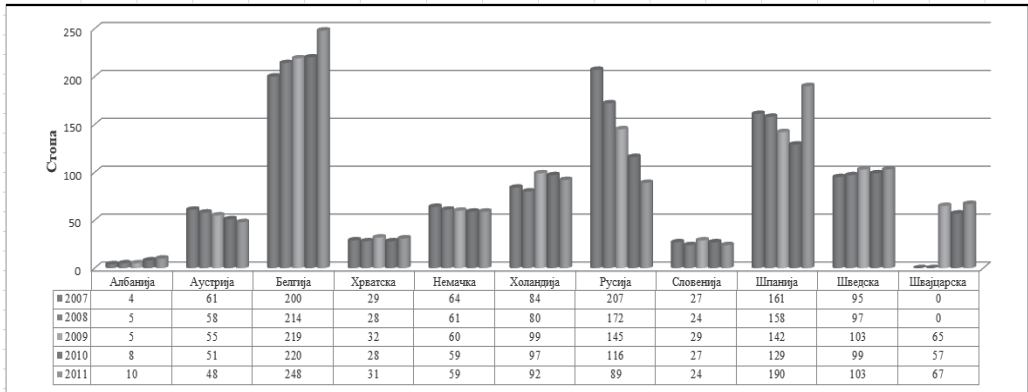
Европе нису толико велике колико се мисли. Своју виктимизацију у земљама западне Европе пријављује око 50% жртава, у поређењу са 38%¹⁰ у земљама југоисточне Европе.

Графикон 4: Трендови извршења кривичних дела насилничког имовинског криминалитета у периоду 2007–2012. године (Извор МУП)

Анализирајући трендове у броју извршених дела ове врсте криминалитета у нашој земљи, видећемо да у последње четири године посматраног периода нема значајнијег одступања (креће се око 4100, осим 2009. године). Уочљиво је повећање 2008. и 2009. године али је фреквенција извршења ових дела у овом периоду у приближно истим границама (графикон 4). Евидентно је да референтна вредност за кривично дело разбојништва детерминише и укупну аритметичку вредност изражену за насилнички имовински криминалитет. Трендови извршења су у паду за изнуду (16,35%) и разбојничку крађу (10%) док за разбојништва нема значајнијег одступања, ако занемаримо 2009. годину.

¹⁰ Наведено према: Kovčo Vukadin, I., (2008). Kriminalitet na području jugoistočne Europe. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 15(1): 43.

Графикон 5: Стопа извршења разбојништва у неким земљама Европе, у периоду 2007–2011. године¹¹ (Извор ESCCJS)

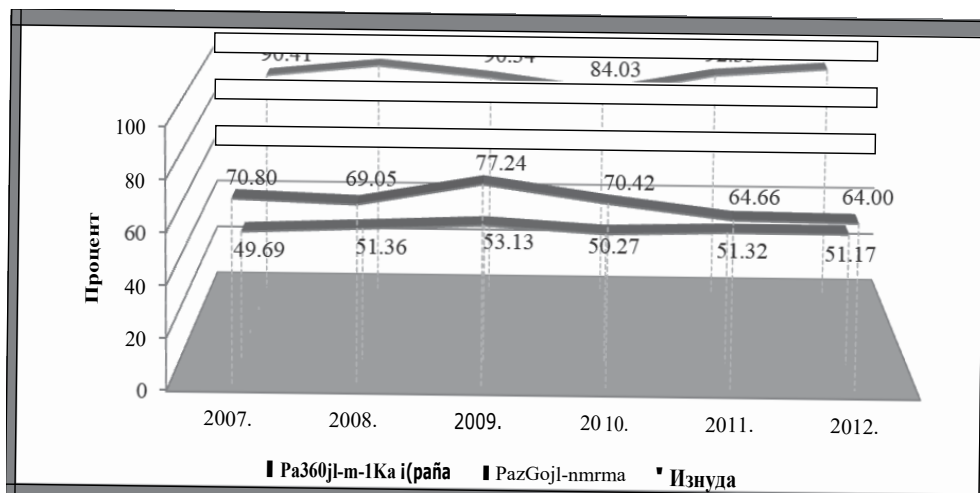
Стопа извршења разбојништва у земљама Европе (графикон 5) највиша је у Белгији са трендом увећања од 24% у периоду 2007 – 2011. године. Нешто је нижа у Шпанији, и по стопи и по тренду повећања (18%). Најнижа је у Албанији, али је тренд извршења у великом успону, чак 140%, слично тренду који се односи на укупну стопу криминалитета у тој земљи. Стопа извршења у Аустрији и Немачкој је најближа стопи која је регистрована у нашој земљи. Учесталост извршења разбојништва у Словенији Хрватској је доста нижа него у Србији, али се за разлику од наше земље (графикон 4) у Хрватској бележи тренд повећања од 9% а у Словенији тренд смањења од 12%.

Табела 1: Структура извршених и расветљених к.д. насилничког имовинског криминалитета у периоду 2007–2012. године (Извор МУП)

Кривично дело	Укупно	Структура							
		познат учинилац		затечен „in flagranti“		непознат учинилац		расветљено	
		п	%	п	%	п	%	п	%
Разбојн. крађа	923	47	5,09	43	4,66	833	90,25	580	69,63
Разбојништва	22530	443	1,97	170	0,75	21917	97,28	11229	51,23
Изнуда	1811	710	39,20	35	1,93	1066	58,86	975	91,46
Укупно НИК	25264	1200	4,75	248	0,98	23816	94,27	12784	53,68

¹¹ *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics 2014*, op. cit. p. 44.

Од укупно 25.264 регистрованих кривичних дела насилничког имовинског криминалитета (табела 1), приликом извршења 248 дела учинилац је затечен у току извршења самог дела (0,98%). Међутим, ако анализирамо како се тај проценат креће код појединачних кривичних дела, можемо закључити да је приликом извршења разбојничке крађе, полиција је затекла учиниоца *in flagranti* у 4,66% случајева, а приликом извршења разбојништва у само 0,98%.

Графикон 6: Трендови расветљавања кривичних дела насилничког имовинског криминалитета у периоду 2007–2012. године (Извор МУП)

Према овим статистичким показатељима, ефикасност у расветљавању (табела 1) износи 53,68% за евидентирана кривична дела код којих у моменту извршења дела учинилац није био познат. У овом домену, највећа ефикасност забележена је за изнуду 91,46%, разбојничку крађу 69,63% а разбојништва 51,23%. Трендови расветљавања (графикон 6) у анализираном периоду показују стабилност, без значајнијих одступања. Приметно је да је фреквенција код разбојничке крађе у распону од 64,00% (2012) до 77,24% (2009).

Табела 2: Старосна структура пријављених лица у периоду 2007–2012. године¹² (Извор РЗСС)

Кривично дело	Укупно	Пријављена лица			
		пунолетни		малолетни	
		п	%	п	%
Разбојн. крађа	392	363	92,60	29	7,40
Разбојништва	6038	5041	83,49	997	16,51
Изнуда	1459	1294	88,69	165	11,31
Укупно НИК	7889	6698	84,90	1191	15,10
Укупно против имовине	100461	89185	88,78	11276	11,22

Због постојања основа сумње да су извршили неко од ових кривичних дела, надлежним тужилаштвима је пријављено 7889 лица (табела 2). Евидентно је да број пријављених учинилаца кривичних дела насилничког имовинског криминалитета представља 7,86% свих учинилаца кривичних дела против имовине, што у укупном збиру није симптоматично, међутим, имајући у виду друштвену опасност ових дела, тај број свакако није занемарљив. Старосна структура пријављених лица, без обзира на стереотипе да ова дела махом врше малолетна лица, је ипак забрињавајућа. Учешће малолетних у односу на пунолетна лица највише је код разбојништва (16,51%) а најмање код разбојничке крађе (7,40%).

Табела 3: Исход поступка за пријављена лица у периоду 2007–2012. године (Извор РЗСС)

Кривично дело	Укупно	Врста одлуке							
		одбачена пријава		прекинута истрага		обушављена истрага		поднет оптужни акт	
		п	%	п	%	п	%	п	%
Разбојн. крађа	363	64	17,63	2	0,55	17	4,68	280	77,13
Разбојништва	5041	256	5,08	23	0,46	138	2,74	4624	91,73
Изнуда	1294	280	21,64	5	0,39	98	7,57	911	70,40
Укупно НИК	6698	600	8,96	30	0,45	253	3,78	5815	86,82

Поступајући по кривичној пријави против пријављених пунолетних лица, надлежни јавни тужилац, као једини овлашћени

¹²Статистички параметри прибављени од Републичког завода за статистику. (У даљем тексту, Извор: РЗСС)

државни орган, у чијој је надлежности разматрање основаности њених навода, у спроведеном претходном кривичном поступку у складу са чланом 284 ЗКП одбацио је 600 пријава (8,96%) (табела 3). Највећи број се односи на изнуду 21,64% а најмањи на разбојништва 5,08%. До обавезног или факултативног прекида истраге дошло је у 30 случајева (0,45%). На основу наредбе јавног тужиоца истрага је обустављена за 253 лица. У 86,82% случајева због постојања оправдане сумње да је пријављено лице извршило кривично дело поднет је одговарајући оптужни акт. Највећа ефикасност је код разбојништва, где је у 91,73% покренута истрага резултирала оптужењем, за разлику од изнуде где је то био резултат у 70,40%.

Табела 4: *Исход поступка за оптужена лица у периоду 2007–2012. године (Извор РЗСС)*

Кривично дело	Укупно оптужено	Исход поступка			
		проглашено кривим		није проглашено кривим	
		п	%	п	%
Разбојн. крађа	255	220	86,27	35	13,73
Разбојништва	4164	3815	91,62	349	8,38
Изнуда	787	547	69,50	240	30,50
Укупно НИК	5206	4582	88,01	624	11,99

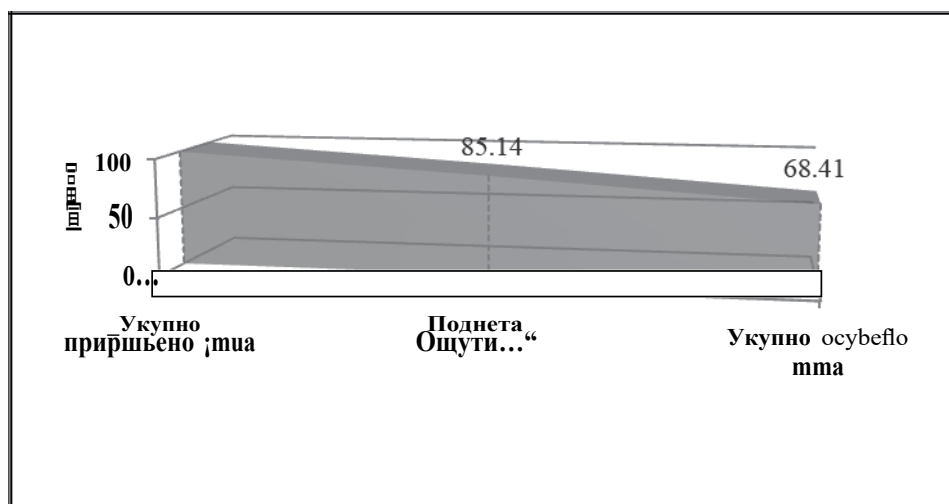
Поступајући по оптужном акту (табела 4), у овој фази кривичног поступка, надлежни судови су за извршено кривично дело разбојништва прогласили кривим 91,62% лица. За разбојничку крађу проценат је 86,27%, док је за извршење кривичног дела изнуде нешто више од две трећине случајева (69,50%) кривични поступак окончан правноснажном осуђујућом пресудом.

Табела 5: *Разлози за исходе поступка за оптужена лица у периоду 2007–2012. године (Извор РЗСС)*

Кривично дело	Није проглашено	Врста одлуке и разлози			
		поступак	ослобођен	оптужба	мера

	кривим	обушављен или одбачена оптужба		од оптужбе		одбијена		безбедност и без изрицања казне	
		п	%	п	%	п	%	п	%
Разбојн. крађа	35	12	34,29	13	37,14	6	17,14	4	11,43
Разбојништва	349	110	31,52	168	48,14	56	16,05	15	4,30
Изнуда	240	98	40,83	88	36,67	51	21,25	3	1,25
Укупно НИК	624	220	35,26	269	43,11	113	18,11	22	3,53

Пресудом којом се оптужени ослобађа од оптужбе (табела 5), окончан је кривични поступак за 168 лица или 48,14% од укупног броја оних који нису проглашени кривим за разбојништва, 37,14% за разбојничку крађу а најмање 36,67 за изнуду. Пресуда којом се оптужба одбија, исход је за 21,25% оптужених за изнуду, док је код разбојништва у 16,05% то био разлог за непроглашавање кривим. Окончање кривичног поступка изрицањем мере безбедности али без изрицања казне најчешћи је резултат код разбојничке крађе (11,43%). Обушављање поступка или одбацивање оптужбе, као разлог за негативан исход оптужбе најзаступљеније је за кривично дело изнуде 40,83%, за разбојничку крађу износи 34,29% а за разбојништва 31,52%.

Графикон 7: Исход кривичног поступка од пријаве до правоснажности (губитак злочина) у периоду 2007–2012. године (Извор РЗСС)

Ефикасност процесних субјеката у кривичном поступку најбоље се може сагледати анализом исхода кривичних поступка по његовим фазама, од пријављивања лица да је извршило кривично дело па све до правноснажног окончања поступка који се водио према њима. Из графикана 7 може се уочити да је број осуђених лица за дела насилничког имовинског криминалитета 68,41% у односу на број пријављених, што намеће на закључак да је „губитак злочина“¹³ доста велики. Најмањи број осуђујућих пресуда је за изнуду – само 42,27% а највећи код разбојништва – 75,68%.

Табела 6: *Трајање поступка од пријаве до доношења одлуке за пунолетна лица у периоду 2007–2012. године (Извор РЗСС)*

Кривично дело	Укупно	Трајање поступка									
		до 2 месеца		од 2–4 месеци		од 4–6 месеци		од 6–12 месеци		преко 1 године	
		п	%	п	%	п	%	п	%	п	%
Разбојн. крађа	363	115	31,68	48	13,22	31	8,54	100	27,55	69	19,01
Разбојништва	5041	19,33	38,35	699	13,87	349	6,92	1265	25,09	795	15,77
Изнуда	1294	429	33,15	168	12,98	114	8,81	324	25,04	259	20,02
Укупно НИК	6698	2477	36,98	915	13,66	494	7,38	1689	25,22	1123	16,77

Други важан индикатор ефикасности овог дела кривичног поступка јесте анализа трајања његовог тока (табела 6). Највећи број поступака трајао је до 2 месеца 36,98%, најефикаснији су били за разбојништва 38,35%. Више од половине поступака окончано је у временском интервалу до 6 месеци, од чега 59,14% за разбојништва, 54,94% за изнуду, а разбојничку крађу 53,44%. Преко годину дана трајао је поступак против 20,02% пријављених за изнуду, 19,01% за разбојничку крађу и 15,77% пријављених лица за разбојништва.

¹³Sutherland and Cressey 1960. Наведено према: Игњатовић, Ђ., (2008). *Криминологија*. Правни факултет, Београд, стр. 78.

Дискусија

Научна и стручна јавност проблему криминалитета приступа проучавањем узрока који до њега доводе. Још је Бекарија (Beccaria) у свом делу „О злочинима и казнама“ (*Dei delitti e delle pene*) 1764. године указао на то да је потребно да казна, да би била корисна, задовољи следеће услове: да буде нужна, сразмерна злочину, применљива, хитна, јавна и да има лични карактер (Игњатовић, 1997:44-47). Бројна истраживања показала су да извесност казне, има највећи одвраћајући утицај на криминалитет (Pogarsky, 2002:445) а да вероватноћа изрицања пресуде и тежина казне у значајној мери одвраћају од криминалитета (Phillips, Votey, 1975:327), што пред субјекте овлашћене за откривање и гоњење учинилаца поставља задатак да обезбеде њену нужност.

Приметна је неједнака дистрибуција броја извршених разбојништава у односу на укупан број извршених кривичних дела. У Шпанији, која је оптерећена бројем извршених разбојништава али није бројем извршења осталих кривичних дела, креће се око 7,49%. Слично је и у Русији (6,85%), док је у Шведској, због изражене учесталости извршења свих кривичних дела, тај однос у обрнутој пропорцији и креће се око 0,73%. У Белгији, која је најоптерећенија бројем извршених разбојништава тај однос је око 2,35%. Код осталих земаља тај однос не прелази 1,65% (Хрватска). Србија није оптерећена укупном стопом криминалитета (графикон 1), али са овом стопом извршења разбојништава и разбојничке крађе (графикон 3) тај однос је нешто виши, и износи 3,84%, што нас наводи на закључак да спадамо у групу земаља које су оптерећеније извршењем поменутих кривичних дела.

Према квантитативним параметрима који се воде у МУП-у, најалост, једина превентивно мерљива категорија која се статистички прати јесте број дела у којима је учинилац затечен на месту извршења кривичног дела – *in flagranti* (табела 1). Лишење слободе учиниоца пре или за време извршења кривичног дела најефикаснија је репресивна мера коју предузима најчешће полиције. Специфичност насилничког имовинског криминалитета је и у томе, што се веома ретко дешава да учиниоца приликом

извршења дела савлада и лиши слободе неко други осим полиције. Иако, није реално очекивати велики број, неспорно је релативно мали проценат реализације превентивних стратегија усмерених у овом правцу (нарочито код разбојништва). Овакви резултати могу да нам укажу да је припрема учиниоца за извршење разбојништва од стране учиниоца ефективнија у поређењу са осталим делима из ове групе. У сваком случају, сврсисходније предузимање превентивних мера од стране полиције свакако би утицало, како на смањење броја извршених дела, тако и на знатно већи број дела, у којима су учиниоци затечени *in flagrante delicto*, што би резултирало брзим хапшењем учинилаца, чиме би се значајно повећала ефикасност полиције, када је овај сегмент ефикасности у питању.

Полазећи од тога да је најсврсисходнија мера која има највећег утицаја на генералну превенцију брзо и ефикасно процесуирање учинилаца кривичних дела, ефикасност полиције у овом сегменту, бар према статистичким параметрима који су нам били доступни, на завидном је нивоу. Расветљавање кривичних дела чији су учиниоци у време њиховог извршења били непознати, у процентима већим од 50%, можемо сматрати ефикасним. У том смислу, расветљавање изнуде у преко 90% и разбојничке крађе око 70% можемо сматрати веома ефикасним, посебно имајући у виду да нема значајнијег одступања у трендовима (графикон 6).

Ефикасно спречавање и расветљавање кривичних дела и исто тако вођен кривични поступак основни су предуслови остваривања генералне превенције криминалитета. Квалитетно вођен предистражни поступак, а касније и истрага, који би требало да, прибављањем квалитетних доказа које је неопходно презентовати суду, постојање основне сумње подигну на ниво оправдане сумње, по природи ствари, требало би да резултира ефикасним вођењем главног кривичног поступка и примереним санкцијама које би требало да одражавају и количину друштвеног прекора за друштвено опасно понашање које је лице коме се изриче изазвао.

Веома велики број одбачених кривичних пријава, које махом подноси полиција (табела 3), а односе се пре свега за изнуду (21,64%) и разбојничку крађу (17,63%), сугерише нам

неквалитетно вођење предистражног поступака, некохерентну и неадекватну сарадњу и недовољан ниво интеракције између полиције и тужилаштва у предметима за ова кривична дела, као основне разлоге оваквих резултата. Поставља се питање и квалитативног и квантитативног учешћа тужилаштва у предистражном поступку, или се оцена прикупљених доказа оставља на процену полицији. Овако пасиван однос тужилаштва, чија је улога у овој фази поступка веома захтевна, оставља простора да резултира високим бројем или одбачених кривичних пријава или обустављених истрага, што свакако има великог утицаја на квантитативну ефикасност откривања и квалитативну ефикасност гоњења учинилаца кривичних дела насилничког имовинског криминалитета.

Кохерентна сарадња и адекватна интеракција полиције и тужилаштва требало би и да омогући органима гоњења прибављање квалитетних доказа, који ће недвосмислено и непобитно пројектовати одговорност оптуженог лица у извршењу кривичног дела и на тај начин убедити суд у кривицу учиниоца ових дела. То би на крају резултирало и већим бројем лица која су проглашена кривим, јер 30.50% оних који нису проглашени кривим за изнуду је чињеница која није за респект (табела 4). То би, у крајњем, довело до тога да и губитак зличина буде доста мањи него што је сада.

Закључак

Кривична дела насилничког имовинског криминалитета по начину извршења и последицама могу бити изузетно друштвено опасна, па је расветљавање и привођење учиниоца ових дела правди, као и њихово адекватно кажњавање, под условом да је ефикасно и брзо, од нарочитог значаја за њихову превенцију. Координација између полиције и пре свега тужилаштва мора бити на највишем нивоу, јер се само ефикасним процесуирањем учинилаца омогућава остваривање генералне и специјалне превенције у пуном обиму.

Полицијски службеници имају значајна процесна овлашћења која ефикасном применом треба да обезбеде квалитативно прогресивнији утицај на повећање ефикасности у

расветљавању кривичних дела, што је један од суштинских задатка полиције који проистиче из њене реактивне функције. Успешност у томе декларише и њену ефикасност, а она подразумева обезбеђење квалитетних извора доказа и, на бази тога, ефикасно процесуирање учинилаца ових кривичних дела.

Постојање дефинисаног облигаторног узајамног хијерархијског односа између органа који учествују у откривању и гоњењу учинилаца кривичних дела насилничког имовинског криминалитета омогућава њихово кохерентно функционисање. Њихов однос омогућава оперативну независност у мери у којој је то пожељно, али и потпуно партнерски однос када је то неопходно. Резултати њихове хармоничне сарадње врло су видљиви преко смањења или повећања стопе криминалитета. Међутим, постоји потреба да мере које они артикулишу буду пажљивије осмишљене, јер дисхармоничан приступ креирању ових мера, очигледно је контрапродуктиван с аспекта основне идеје законодавца.

Постоји простор за унапређење рада тужилаштва, пре свега, започињањем кривичног поступка тек када се обезбеде релевантни докази, који могу да резултирају адекватном кривичном санкцијом. Ова чињеница посебно се односи на кривично дело изнуде.

Литература

1. Бановић, Б. (2015). Међусобни однос и компетентност органа предистражног поступка. *Ревија за криминологију и кривично право*, 53(1): 69–88.
2. Бановић, Б. (2016). Својство овлашћеног тужиоца према Законику о кривичном поступку. *Годишњак Факултета безбедности 2016*, Факултет безбедности, Београд, стр. 233–249.
3. Бејатовић, С. (2002). *Сарадња полиције и других државних органа у превенцији криминалитета*, У Зборник радова „Место и улога полиције у превенцији криминалитета – стање, могућности и перспективе“, Полицијска академија, Београд, стр. 53–63.

4. Браковић, Ж. (2012). Упоредна анализа разбојништава у неким земљама Европе и Републици Србији. *Европско законодавство*, 42: 69–92.
5. Ђаčković, D. (2015). Значај откривања и кажњивања извршилаца разбојништва у превенцији разбојничког криминалитета у Босни и Херцеговини. *Зборник радова правног факултета у Тузли*, 2/2015: 40–64.
6. Dijk, V. J., Kesteren, V. J., Smit, P., (2008). *Criminal Victimization in International Perspective – Key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS*. http://www.unicri.it/services/library_documentation/publications/icvs/publications/ICVS2004_05report.pdf, доступан 25.11.2014.
7. *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics 2014*, European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations, Publication Series No. 80, Helsinki, Finland, 2014, https://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/qrMWoCVTF/HEUNI_report_80_European_Sourcebook.pdf. доступан 25.12.2015.
8. Garland, D. (1996). The limits of the sovereign state: strategies of crime control in contemporary society. *The British Journal of Criminology*, 36(4): 445–471.
9. Грубач, М. (2002). *Превентивна и репресивна функција полиције и нови законик о кривичном поступку*, У Зборник радова „Место и улога полиције у превенцији криминалитета – стање, могућности и перспективе“, Полицијска академија, Београд, стр. 23–32.
10. Игњатовић, Ђ. (1997). *Криминолошко наслеђе*. Полицијска академија, Београд.
11. Игњатовић, Ђ. (2002). *Криминолошки аспект деликата насиља*, У Зборник радова „Деликти насиља: кривичноправни и криминолошки аспект“, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 259–270.
12. Игњатовић, Ђ. (2008). *Криминологија*. Правни факултет, Београд.
13. Игњатовић, Ђ. (2012). *Поређење стопа пријављених учинилаца кривичних дела: Србија – остале Европске земље*, У Зборник

- радова „Казнена реакција у Србији II део“, Правни факултет, Београд, стр. 18–49.
14. Илић, А. (2015). Значај дискурса у разумевању моралне панике. *Српска политичка мисао*, 48: 115–130.
 15. Илић, А. (2018). Морална паника у вези са насиљем у породици. *Годишњак Факултета безбедности 2018*, Факултет безбедности, Београд, стр. 235–252.
 16. Илић, Г., Бановић, Б., (2013). *Полиција и нова решења у Законику о кривичном поступку*, У Зборник радова „Нова решења у казненом законодавству Србије и њихова практична примена“, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу и Intermex, Београд, стр. 99–116.
 17. Kovčo Vukadin, I. (2008). Kriminalitet na području jugoistočne Europe. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 15(1): 35–54.
 18. Лазаревић, Љ. (2002). *Деликти насиља – кривичноправни аспект*, У Зборник радова „Деликти насиља: кривичноправни и криминолошки аспект“, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 11–22.
 19. Милутиновић, М. (1981). *Криминологија*. Савремена администрација, Београд.
 20. Phillips, L., Votey, L. H., (1975). Crime Control in California. *The Journal of Legal Studies*, 4(2): 327–349.
 21. Pogarsky, G. (2002). Identifying “deterable” offenders: implications for research on deterrence. *Justice Quarterly*, 19(3): 431–452.
 22. *Законик о кривичном поступку*, Службени гласник Републике Србије, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014.

Efficiency of competent state authorities in detecting and approving criminal reports of violent property crime

***Abstract:** Violent property crime is a specific category of crime against property, primarily because of its complexity, which stems from the importance of the protected property, the frequency, methods and means of enforcement, but also the extent and intensity of the consequences caused. The aim of this research was to examine the effectiveness of competent state authorities in detecting and prosecuting*

perpetrators of these crimes. The research was designed as a cross section study. The sample consisted of all police actions, decisions of the prosecutor's office and courts related to the criminal acts of robbery theft, robbery and extortion in the territory of the Republic of Serbia, for which the criminal procedure was concluded in the period from 2007 to 2012. The data was obtained from the Ministry of Internal Affairs and the Republic Institute for Statistics, and part of it was taken from the European Original Crime and Penal Policy published by the European Institute for Prevention and Control of Crime from Helsinki (ESCCJS). The results of the survey show the decent effectiveness of the police in clarifying these crimes, as well as the incoherent cooperation between the police and the prosecution in prosecuting offenders of violent crime.

Key words: *violent property crime, robbery, robbery theft, extortion, police, prosecution, efficiency, crime prevention.*